

A BÉCSI THERESIÁNUM KÖNYVTÁRÁNAK
XVI. SZÁZADBELI MAGYAR UNICUM-JAI ÉS AZ ELSŐ
MAGYAR HORÁCZ-FORDÍTÁS.

Közli: Szilágyi Sándor.

A bécsi cs. kir. Theresianum növelének dús könyvtárát, annak ritka incunabuláit és princeps editióit rég ismeri a tudományos világ. Nagynevű könyvtárnoka Denis — a német könyvészet egyik megalapítója, a kinek mi is a Széchenyi-féle könyvtár jelesen szerkesztett és nyomtatásban kiadott catalogusát köszönhetjük — monumentális munkában ismertette meg: „Die Merkwürdigkeiten der k. k. garellischen öffentlichen Bibliothek am Theresiano.“ (Bécs, 1780. Negyedréttű 788 lap.)

Azonban, midőn a latin és német ritka és értékes nyomtatványokat példás pontossággal leírta, a magyar nyelvű ősnymtatványokat teljesen ignorálta. Azokat nem értette, és azoknak semmi értéket nem tulajdonított.

Hogy a Theresianum könyvtárában XVI. századbeli magyar unicumok — históriás énekek — léteznek, Toldy Ferencz előtt nem volt ismeretlen, ki az azokról nyert rövid és felületes értesítést „A magyar költészet története“ című munkájában felhasználta.

Azonban a könyveket maga nem látta. Midőn néhány hét előtt levéltári kutatások céljából Bécsben tartózkodtam, nem mulasztottam el azokat felkeresni és részletesebben tanulmányozni. Ime itt következnek czímeik:

1. Historia az sido Ahab kiralynak balvanyozasarol. (Hely és év nélkül. Az utolsó versszakban olvasható, hogy e históriás éneket Ztari Mihaly, t. i. Sztárai, 1549-ben írta. Ugy látszik, Hoffhalter Rudolf, debreczeni nyomdász 1582-ben nyomatta ki a jelen kiadást. Eddig csak egyetlen csonka példányról volt tudomásunk, mely Nagy István könyvtárával külföldre vándorolt). Ezzel összefüggésben, egy könyvben van kinyomtatva a következő szám:

2. Historia az pogan Antiochus kiralynak egyetlen kődesérel. (Az utolsó versszakban olvasható, hogy e históriás éneket Frater Gáspár Szombatvárosban 1560-ban írta.)

K

3. *Historia az Absolonról miképpen tamadot az s atia David kiraly ellen.* (Hely és év nélkül. Az utolsó versszakban megnevezi magát szerzője, Torkos János, ki azt 1561-ben írta. Ezen kiadás ekkoráig ismeretlen volt. Egy más szintén év nélküli kiadásnak egyetlen példánya a M. N. Múzeum könyvtárában.)

4. Igen szép historia Sigmond Csaszarnak ideiben lött dolog, az nemes ket személyről Eurialusrol es Lucrecyarol. (Hely és év nélkül. Egyetlen címlap nélküli csonka példányát bírta Toldy Ferencz.)

5. Harom ieles f8 hadnagyoknak az Nagy Sandornac Anibalnac es az Romai Scipionac... vetelkedese. (Hely és év nélkül. Az utolsó verszaktól kitűnik, hogy 1576-ban Kolozsvárt íratott. Az utolsó lapon Kolozsvár címere. Ezen munkának se más példányát, se más kiadását nem ismerjük.)

6. *Vita Joannis secundi electi Hungariae Regis, scitico sermone a Demetrio Chanadi eiusdem Principis secretario miserabiliter decantata.* (Hely és év nélkül. Más kiadások ismeretese.)

7. Szép jeles historiás ének az felseges Mátyás királynak... dolgairol. Colosvarat Heltaj Gasparne Mähellyébe 1581." (Több példány találtatik könyvtárainkban.)

8. *Historia Alexandri Magni partim ex Justino partim ex fragmentis Q. Curcii diligenter collecta* Debrecembe. R. Hoffhalter 1582. (Eddig egyetlen példányát ismertük, mely Nagy István könyvtárával külföldre vándorolt.)

9. *Aeneis* azaz az troiai Aeneas herczeg dolgai. Bartfa. David Gutgesel. 1582. (Az utolsó versszakban olvasható a szerző Huszti Péter neve. Egyetlen ismert példány. Említette Toldy. M. költ. Tört. 126. l.)

10. *Historia elegantissima regis Tancredi filiae . . . Hungarico modulamine per G. E. T. concinnata.* Colosvarat. 1582. (Az utolsó versfejekben olvasható a szerző neve: „Georgius Enyedi Transilvanus.“ Egyetlen ismert példány.)

11. *Historia de obsidione decennali antiquissimae et excelsissimae vrbis Troianae atque ruina memorabili.* Az Reghi es hires neues Troia varosnac tiz esztendeig valo megszallasarol es rettene-tes vészedelmeről. Nyomtattatott Colosuarat Heltai Gaspar mähellyeben. 1586 Esztendőben." (Eddig egyetlen

len példányát ismertük, mely a pesti ref. collégium könyvtárában találtatik.)

12. Az nagy Szkenderbeknek kit Castriot Giorgi Herczegnek hittak Epirusnak Nagi Albanianak es Macedonianak Vranak csudalatos ieles vitezi dolgairól, ket Tsrsk Czazarrolki Görög ország veszte vtan, csak egiedöl allotta megh az Törökök ellene Europaban, Huniadi Janos ideieben. Negy resze vagyon az Sandor eneknek notaiara: Jollehet nagy sokat szoltunk etc. Ötödik reszenek az Notaia: Ennyhani czudak etc. Hatodik reszenek az Notaia: Sok czudak közzül etc. Debrecemben. Anno XXXXVII.“ (Ezen évszámot az M. DL évszámokat hozzágondolva 1597-re kell magyarázni. Ezen kiadásból más példányt nem ismerünk. Régibb 1592-iki kiadásából több példányt birnak könyvtáraink.)

Ezen munkának kiváló fontosságot kölesönöz az a körülmény, hogy az utolsó íven fennmaradt három üres lapra a kiadó Horatius egyik ódájának magyar fordítását nyomatta le. Ezt egész terjedelmében adjuk.

Az Horatius második verses könyvének tizennegyedik éneke, melyet irt az Posthumushoz az életnek rövid voltáról, mely magyarnyelvre fordíttatott Szikszón Tasnádi Péter által.

Ad notam: Diczérd az istent mostan oh én lölköm.

Látod mely rövid mulandó ez világ,
Elmulik higyjed mint szinte az virág,
Mert nincsen benne állandóság,
Folyása néki állhatatlanság.

Járása üdöne soha meg nem áll,
Mint víznek folyása soha meg nem száll,
Nem kémél senkit meg az halál,
Vénsíget nem érhetsz az ifjúságról.

Nines helye higyjed nála kegyességnek,
Százszor ha áldoznál is istenednek,
Kik világban az földön élnek,
Nála azok semmit nem tetszenek.

Az bódog olyan nála mint az szegény,
Mert az királ is halandó mint szegény,
Felelő napot ott nem adnak,
Jóllehet azt mindenek kívánnak.

No azért mint fél ember nyavalyatul,
Vagy reá következő fogságtul,
Ne félyts gyenge színed az hótul,
Avagy testedet az déli széltül.

Meg kell bizonynal kostolnod az halált,
Mindenöket kiket ez elől talált.
Megrontott és senkit nem táplált,
Lelkek mert azoknak testöktől elvált.

Megvólal nyilván az testi élettől,
Kazdagságotdul hazadtul marhadtul,
Szükségedtül házas társodtul,
Ezeknek rövid nyáságatul.

Más helyedben majd neked állapotdik,
Ki miatt minden semmivé tetetik,
Az mit te gyütöttél elköltik,
Jó borodban bévön föld is iszik.

Lássad azért ne vallj kart étedben,
Szolgájl istenednek nagy félelőmben,
Fősvényöl ne élj itt nagy testben,
Semmit nem vihetsz el veled az földben.

Tégy jól magadtul míg vagy ez világban,
Cselekedjél jól mással is ez földön,
Annak itt helye míg vagy földön,
Ne kapj ez után lélek váltságón.

Finis.

Az első magyar Horász-fordító Tasnádi Péter volt. Igaz, hogy csak egyetlen ódának az „Eheu Fugaces“-nek fordítása maradt fenn tőle s valami különösen sikerültnek ezt sem mondhatjuk, de kísérlete nemcsak azért nevezetes, mert a XVI-ik század derekára esik, hanem azért is, mert rimekben tette azt.

Még a régi „Budapesti Szemlében“ jött Szász Károlytól egy szép tanulmány Horászról, s ahhoz melléketül ő is próbát tett Horász egy pár ódáját rimes versekben adni vissza. Ez neki kitűnően sikerült — bizonynyal még az ő műfordításai sorában is kiváló helyet foglalnak el. De Tasnádinak is megmarad az első kísérlet érdeme: s mint ilyen megérdemli, hogy megjelenésének közel háromszázadik évében bemutattassék a magyar közönségnek.¹⁾

¹⁾ Megemlítendő, hogy ezen fordítás, hasonlóan függelékül nyomtatva megjelent Ilosvay Péternek hely és év nélkül (Debreczenben a XVI. század végén) nyomtatott „Az nagy szent Pal apostolnak etiröl és halalarol való szép historija“ című munkája végén, melynek egyetlen példányát Szabó Károly a debreczeni ef. coll. könyvtárában találta. Szerkesztő.